

L'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor i la recuperació del paper educatiu i social de la llengua catalana a Mallorca (1960-1980)

Daniel Sáez

RESUM

El següent article tracta sobre el procés que varen iniciar una sèrie de persones i organitzacions, principalment des de l'àmbit de l'educació no formal, per restituir l'ensenyament de la llengua catalana a Mallorca i el seu ús social i oficial en la darrera etapa del franquisme i durant la transició. A més, es constata la importància i el valor històric que va tenir una institució educativa, l'Escola Municipal de Mallorca, a l'hora de consolidar aquest procés a la comarca de Llevant amb l'assessorament pedagògic de l'Obra Cultural Balear.

RESUMEN

El siguiente artículo trata sobre el proceso que iniciaron una serie de personas y organizaciones, principalmente del ámbito de la educación no formal, para restituir la enseñanza de la lengua catalana en Mallorca y su uso social y oficial durante la última etapa franquista y la transición. A su vez, se constata la importancia y el valor histórico que tuvo una institución educativa, la Escola Municipal de Mallorca, para consolidar este proceso en la comarca de Llevant, gracias al asesoramiento pedagógico de la Obra Cultural Balear.

I. INTRODUCCIÓ

Tant la informació elaborada, com les dades i les conclusions que es presenten són fruit d'un estudi més profund que l'autor va iniciar el 2004 i que ha conclòs aquest 2015 amb la defensa d'una tesi doctoral que porta el mateix títol que aquest article.

El plantejament de la investigació és demostrar de quina manera un grup de persones compromeses i lluitadores en defensa de la cultura pròpia va articular tota una estratègia, organitzada i planificada, per estendre l'ensenyament de la llengua i facilitar el camí cap a la normalització del seu ús formal. Sense el conjunt d'accions i actuacions que es varen desplegar amb aquest objectiu, la societat mallorquina no hauria estat prou madura ni conscient per reivindicar el reconeixement del català com a llengua oficial de les Illes Balears a la classe política sorgida de les primeres eleccions democràtiques a finals dels anys 70.

S'ha volgut arribar a aquest anàlisi general partint d'una experiència concreta, d'una iniciativa pionera i genuïna en el moment que va tenir lloc. Ens referim a l'Escola Municipal de Mallorca de Manacor (en endavant, EMM), la primera institució pública que va impulsar la creació d'un centre, obert i assequible per a tothom, dirigit a oferir cursos d'ensenyament de llengua i cultura als habitants del seu municipi. El valor històric rau en el fet que la institució promotora va ser un consistori franquista (1973) i, per tant, sotmès a l'autoritat política i administrativa de la dictadura. Un règim autoritari que, per altra banda, s'havia preocupat molt de reduir a la mínima expressió els trets culturals i lingüístics de les nacionalitats històriques a l'Estat espanyol.

Així doncs, l'exposició es divideix en dues parts diferenciades:

- La primera part se centra en els personatges clau d'aquesta història, que tindran un paper rellevant i facilitador a l'hora de posar les bases per a la recuperació de la identitat cultural i impulsar l'ensenyament de la llengua catalana. Es tracta de veure com es va fer el pas d'accions aïllades, gràcies al grau de compromís de certes persones i la seva voluntat de transformació social, vers una estratègia més col·lectiva i coordinada que finalment va tenir resultats molt positius.
- La segona part es focalitza en algunes organitzacions i institucions des d'on els protagonistes anteriors varen treballar per capgirar la situació d'endarreriment i desigualtat de la llengua i la cultura pròpies en detriment de la imposició del castellà i la idea de nació centralitzadora imposada pel franquisme. El repàs per aquest segon bloc el tancarem posant en valor el procés de gestació i consolidació de l'EMM i analitzant les principals dades d'impacte i les aportacions més valuoses, tant a nivell educatiu com de dinamització cultural.

Per acabar, s'exposaran algunes conclusions, amb una finalitat concreta: conèixer millor el camí que es va traçar, i un tram del seu recorregut, per poder valorar amb millor coneixement de causa el moment present i repensar el futur.

2. APORTACIONS PERSONALS

En la relació de personatges que tot seguit es presenten, no hi són totes les persones que varen contribuir a impulsar aquest procés. Foren moltes les que hi participaren, tant de renom com anònimes. Malgrat tot, n'hi va haver algunes que tingueren una significació especial i amb els seus actes es posa de manifest de quina manera certes biografies poden provocar processos de canvi amb repercussions històriques, passant per sobre de les grans estructures i dels sistemes polítics, econòmics o socials predominants.

2.1. Francesc de Borja Moll (1903-1991)

Filòleg i un dels lingüistes més importants del segle passat en el conjunt dels països de parla catalana, va ser deixeble de mossèn Antoni M. Alcover i es va encarregar de completar l'obra del *Diccionari català-valencià-balear* (1961). Conscient del deteriorament de la llengua i la cultura a Mallorca durant els anys més durs de la dictadura, és l'impulsor d'un moviment de resistència que s'inicia en la dècada dels anys 40 i 50, però que pren forma definitiva amb la constitució de l'Obra Cultural Balear (en endavant, OCB) el 1962. Francesc de B. Moll segueix amb interès el procés d'activació a Catalunya i viurà com una fita el naixement d'Òmnium Cultural (1961), gràcies a l'impuls d'un grup d'empresaris i intel·lectuals preocupats per la pèrdua d'identitat i l'empobriment de la cultura pròpia. L'objectiu de la nova organització és promoure cursos de llengua, reactivar i dinamitzar el món literari en català (organització de premis) i mobilitzar la població mitjançant activitats d'aproximació a la cultura per recuperar consciència i identitat col·lectiva.

Influit per aquesta experiència i amb el record encara molt present de l'Associació per la Cultura de Mallorca (en endavant, ACM),¹ en Moll animarà persones del seu cercle més proper a mobilitzar-se per posar en marxa l'OCB. Parteix d'una diagnosi molt clara de la situació: majoritàriament la gent ha mantingut viu l'ús col·loquial de la llengua pròpia de les Illes, però molt poques persones la dominen a nivell formal (llegir i escriure); no es té consciència que es tracta d'una llengua de cultura, de ciència i amb una història compartida amb altres territoris i, a més, la producció d'obres en català o la divulgació en els mitjans de comunicació són molt escasses. A tot això cal afegir la pressió migratòria que comença a patir Mallorca des de finals dels anys 50, a conseqüència del creixement econòmic i el desenvolupament turístic. Milers de persones procedents d'altres indrets de l'Estat arriben i es troben amb una comunitat amb llengua pròpia i una tradició cultural diferent. L'estratègia que utilitza Francesc de B. Moll per frenar el procés de substitució lingüística és mitjançant l'educació; així, l'OCB es converteix en l'instrument al servei d'aquest objectiu. Per fer factible l'estratègia, dissenya un sistema d'ensenyament estructurat i gradual, que s'estén ràpidament a la població adulta, joves i mestres.

Segurament va ser una de les contribucions més importants perquè va esdevenir la punta de llança d'un canvi progressiu de la societat mallorquina, que va passar del desconeixement a un major reconeixement de la pròpia història, però no és l'única faceta en què Moll és cabdal i providencial. També afavoreix el canvi de sensibilitat dins la diòcesi de Mallorca. Durant la dècada dels anys 50 repren els cursos de llengua i cultura al seminari i es pronuncia a favor de la introducció del català als actes litúrgics i a la vida religiosa a partir del Concili Vaticà II, participant en la traducció d'obres del llatí al català. Mentor de Gabriel Barceló Bover (un dels impulsors del projecte de l'EMM de Manacor), l'anima a fer tota la formació en els diferents graus per convertir-se en professor de llengua (el 1972 aconseguí el diploma que expedí l'OCB de professorat en grau superior). I per tancar el repàs a la seva figura, no es pot oblidar que assessora en temes legals i a nivell pedagògic l'Ajuntament de Manacor per tirar endavant la proposta d'una escola municipal dedicada a l'ensenyament de la llengua catalana. Fins i tot és l'artífex del nom de la institució, que és el que li ha quedat.

2.2. Aina Moll (1930)

Filla de Francesc de B. Moll, segueix l'estela del seu pare i des de ben joveneta mostra interès i compromís a favor de la represa cultural. Té el mèrit d'haver encetat la primera experiència a Mallorca pel que fa a l'organització de classes de català en un centre d'ensenyament en plena etapa franquista. Després de finalitzar els estudis a la Universitat de Barcelona, retorna a Mallorca (1960) com a professora de francès, destinada a l'Institut Nacional Mixt Joan Alcover de Palma. Gairebé la primera setmana d'incorporació al nou centre ja planteja a la direcció la voluntat d'organitzar unes classes per ensenyar llengua catalana a un grup d'alumnes que havien manifestat interès i sol·licita poder impartir les lliçons al mateix centre.

Les classes s'inicien el 1960 i tenen continuïtat fins a 1975. Durant la dècada dels anys seixanta s'estén la figura del / de professor/a de català per diferents localitats de l'illa, sota l'assessorament de l'OCB. Així, les alumnes d'Aina Moll es presenten a la cita anual dels exàmens de grau en llengua

¹ Entitat de caràcter privat (integrada per escriptors, polítics, professionals liberals) que durant el primer terç del s. XX va desenvolupar funcions de promoció i dinamització del món cultural en català i que es va veure obligada a desaparèixer arran de l'aixecament militar de 1936 i la ràpida victòria del bàndol nacional a Mallorca.

que l'entitat cultural fa a l'Estudi General Lul·lià, d'acord al pla que havia ideat el seu pare. Inicialment no existeix una coordinació efectiva entre el professorat col·laborador que treballa per compte de l'Obra, per tant cadascú organitza en el seu redol les lliçons tan bé com pot i sap amb els recursos existents. La professora Moll recorda que: "Agafava els llibres de mon pare, o bé l'*Ortografia*, o bé *La Lengua de las Baleares* per a les lliçons purament teòriques". També es reparteixen obres d'autors en llengua catalana, tant novel·la com poesia, deixant un marge de temps perquè, després d'una lectura detinguda a casa, exposin les seves conclusions a la resta mitjançant presentacions orals del que han llegit i es lliuren redaccions d'opinió o descriptives sobre les obres treballades. A través de la literatura es fomenta la lectura i es practica la gramàtica, l'expressió oral i també l'escripta.

Les classes no tenen cap reconeixement oficial (s'imparteixen fora de l'horari lectiu), només són tolerades i ho saben, sense fer cap publicitat, el professorat del centre, alguns pares i uns quants docents d'altres col·legis.

Sense dubte, aquella experiència significa la possibilitat d'incidir i despertar la consciència de pertinença a una identitat col·lectiva d'unes primeres remeses d'alumnes receptives i amb molt bona disposició a l'aprenentatge. De fet, d'aquells cursets surten persones que han dedicat part de la seva vida al compromís amb la llengua catalana i la seva defensa. Entre moltes d'altres, podem destacar novel·listes de la talla de Carme Riera o Maria Antònia Oliver i cantants com na Maria del Mar Bonet.

2.3. Eladi Homs Zimmer (1922-1998)

Procedent de Barcelona, aterra a Palma per motius professionals el 1954, acompanyat per la seva dona i després d'haver tingut un paper molt actiu en la reactivació de l'escoltisme a Catalunya al costat de mossèn Batlle. Precisament la seva principal contribució és liderar el procés per reintroduir el moviment escolta a Mallorca.

En Moll —a qui coneix des de fa uns anys arran d'una reunió del Casal d'Entitats Montserratines a Catalunya— l'introdueix dins del seu cercle de confiança i el convida aquell mateix any a freqüentar les tertúlies que setmanalment manté amb molts dels col·laboradors de l'obra del DCVB. A poc a poc Eladi i la seva família enforteixen els llaços que els uneixen amb moltes de les noves amistats: l'amor per la natura, la llengua i l'educació dels fills entorn a uns principis i valors cristians i marcadament diferents als que s'ensenyen a través dels òrgans de control o adoctrinament del règim, en són els principals.

A petició del mateix Moll, de les famílies que ha anat coneixent i de la insistència de Maria Ferret (la seva dona), Eladi Homs accepta formar un petit grup scout, que es posa en marxa el 1956 i que desemboca, un any més tard, en la creació de la primera agrupació escolta des de la II República. El 1958, Aina Moll assumeix la direcció dels «llobatons», que se suma al grup de joves que ja existeix i, el 1959, Maria Ferret s'incorpora com a ajudant del seu marit amb les «noies guies».

Com va succeir a Catalunya, l'Església esdevé una institució clau per facilitar el camí del moviment scout. Li proporciona recursos, locals, una infraestructura organitzativa que ja està operativa en altres regions de l'Estat i la protecció necessària durant els darrers anys del franquisme. Ara sí,

el pas següent és l'extensió i el creixement del moviment a Mallorca. Per això, en primer lloc s'inaugura l'Oficina Diocesana d'Informació i Coordinació de l'Escoltisme (1959) i Eladi Homs n'assumeix la direcció.

Aquell mateix any es produeix un altre fet crucial per entendre els esdeveniments que es produeixen a partir d'aquesta data a Manacor. Del 7 al 19 de setembre té lloc el Primer Camp d'Informació de l'Escoltisme a la Casa de la Sagrada Família de Can Tàpera, amb la finalitat de formar eclesiàstics interessats a activar unitats scouts en diferents parròquies. Precisament un dels assistents és Miquel Julià, que ràpidament es converteix en un entusiasta seguidor del mètode i s'engresca a organitzar l'agrupament Mossèn Alcover a Manacor, on està destinat com a vicari. La iniciativa la posa en marxa amb la participació i el suport de Biel Barceló. Així ens explica quina significació varen tenir per a ell les sessions formatives de Can Tàpera: «Jo era un capellà jove, volia fer coses i, és clar, varen obrir les portes de l'escoltisme i jo vaig veure el cel obert.»

Els anys seixanta són els d'expansió a l'illa: Sant Josep Obrer a Palma, Sóller, Bunyola, Manacor... Gairebé sempre en el si d'una parròquia i sota l'aixopluc del Bisbat.

El moviment juvenil i educatiu que s'engega de nou a Mallorca durant la dictadura no és només un model d'educació en el lleure alternatiu a les propostes oficialistes, sinó que incorpora tots els ingredients que Eladi Homs va aprendre al costat de mossèn Batlle. Això és, un escoltisme que haurà d'impulsar la recuperació i l'ús de la llengua i educar una nova generació de joves en el coneixement de la terra, les tradicions i la cultura. Com molt bé indica Cecili Buele, que va estar al front del Moviment Escolta i Guiatge de Mallorca en diferents períodes (anys 60 i 70): «L'escoltisme mantenia l'afany per recuperar la identitat de país. Des de la represa escolta la intenció per identificar-se amb els valors històrics, socioculturals i de participació cívica fou una constant en l'educació del moviment. Dins la formació dels al·lots i al·lotes i, sobretot, dels caps d'unitat i de les branques, sempre fou molt important conèixer i estimar la llengua mallorquina.»²

Una altra evidència de la relació entre el moviment escolta i la lluita per la recuperació de la identitat cultural a Mallorca la trobem en la consideració que les autoritats del règim tenien sobre les persones que lideraven i integraven l'organització, per a les quals estava conformada per gent subversiva, catalanista, separatista i radical. En alguna ocasió, es registren incidents en els quals agents policials persegueixen i vigilen algunes agrupacions. Àdhuc, arriben a fer escorcolls domiciliaris a persones rellevants del moviment com Josep M. Magrinyà, Paquita Bosch i el mateix Eladi Homs. Tot per esbrinar si l'activitat escolta es realitzava efectivament en català.

En definitiva, els principals protagonistes coincideixen a considerar que la llengua és una línia estratègica i transversal de l'activitat educativa en el lleure dins l'escoltisme dels anys 60 i 70. Polítics, ensenyants, activistes en la seva defensa tindran com a escola els agrupaments escoltes que en aquells anys previs a la transició ja educaven en els valors col·lectius i en la consciència de pertinença a una terra i un patrimoni cultural propi.

² Vegeu BUELE C., NADAL B. et al. (1999). Reconeixement de Mèrits '99. Papers de Sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials, 52, Patronat EMM (Impremta Llopi), Manacor, 19. *Ibid.*, 16.

2.4. Josep Gassiot i Llorenç (1910-1989)

Inspector provincial d'ensenyament mitjà del districte universitari (Catalunya i Illes Balears), entre 1957 i 1980, en l'exercici de les seves funcions, posa de manifest el seu compromís personal i ideològic en favor de la llengua, tot permetent la docència de cursos de català en centres educatius públics de les Illes Balears, on segueix vigent la prohibició del seu ús.

Influint per una infantesa i joventut vinculades a l'escoltisme, al costat també de mossèn Batlle, s'educa en l'amor per la llengua, la cultura i les idees de nació catalana. El seu pas fugaç per l'Institut d'Estudis Catalans, com a secretari de la Secció de Ciències (de 1931 a 1936) el farà coincidir amb personatges il·lustres del món de les lletres, com Pompeu Fabra o el mateix Francesc de B. Moll. El fet de militar en moviments estudiantils de rel cristiana li suposa haver de fugir de Barcelona, i no poder retornar-hi fins a la finalització del conflicte. Després d'uns anys de docència a Girona, s'incorpora al cos d'Inspecció el 1957, on roman fins a la jubilació (1980).

Durant aquest temps es manté al marge de l'activisme antifranquista que, des dels anys 60, però especialment durant els 70, es va organitzant en els àmbits polític, social i cultural. Tot i no estar d'acord amb la repressió de la llengua i l'anul·lació sistemàtica de la identitat catalana per part del règim, opta per no exposar-s'hi públicament. En canvi, utilitza la seva autoritat com a inspector d'educació per donar continuïtat a les classes de llengua catalana que tant Aina Moll, a Palma, com Gabriel Barceló, a Manacor, havien engegat a principis dels anys 60 en centres d'ensenyament reglat. Josep Gassiot coneix les dues experiències pioneres a Mallorca i lluny de sancionar-les, les reforça i impulsa. En certa manera, influeix en la carrera professional de Biel Barceló, el qual, a partir d'aquell moment, l'orienta de manera més clara vers l'objectiu de convertir-se en professor de llengua catalana, i fa possible que durant anys es desenvolupi aquella activitat sense cap obstacle per part de l'Administració educativa.

En conclusió, estem davant d'un home íntegre, compromès amb la cultura i preocupat per la millora de l'educació, que té un paper rellevant en els antecedents de l'EMM de Manacor. Un home que no es pot alliberar de viure moltes situacions contradictòries en els anys de la guerra civil i la dictadura però que utilitza la seva influència des del sistema per defensar tot allò en el que creu: la llengua, la tradició cultural i la identitat de país.

2.5. Gabriel Barceló i Bover (1936)

La seva biografia està lligada al compromís i la dedicació a la llengua i la cultura de Mallorca. La contribució més significativa ha estat el lideratge decidit per recuperar l'ensenyament del català en el municipi de Manacor durant el franquisme i la transició. Primer (1961), és l'impulsor de les lliçons de llengua al col·legi municipal d'ensenyament mitjà Ramon Llull, on està contractat com a professor de dibuix. Després, el 1965, es fa càrrec del curs de català que Miquel Julià havia iniciat un any abans a la mateixa localitat, adreçat a persones adultes i per compte de l'OCB. Des d'aleshores i fins a 1972, Barceló és l'home de l'OCB al municipi, i passen per les seves mans centenars de persones, que s'inicien per primera vegada en els rudiments de la llengua, la majoria de les quals cursa el sistema d'ensenyament per nivells ideat per Francesc de B. Moll i sota la cobertura de l'entitat cultural de

Ciutat. Amb la Llei general d'educació de 1970, el Col·legi Municipal Ramon Llull passa a formar part de la xarxa d'instituts d'ensenyament mitjà i depèn directament del Ministerio de Educación. Arriba aleshores molt de professorat d'altres indrets de l'Estat, inclosa la nova direcció del centre. D'entrada es mostren contrariats pel fet que algú es dediqui a impartir classes de català, però en veure que altres centres docents porten més de deu anys fent-ho sense cap trava administrativa, n'accepten, amb reserves, la continuïtat.

Però el 1972 els cursos de llengua a Manacor s'aturen sobtadament. Per motius personals i econòmics el professor Barceló abandona la feina a l'institut. Després d'algun intent perquè les classes prossegueixin, finalment s'interrompen a mitjan curs acadèmic, la qual cosa provoca un malestar general en l'alumnat, que en molts casos esperava examinar-se al juny dels nivells elemental, mitjà o superior.

Aquest malestar, unit al fet que l'OCB passa per uns moments complicats per causa de la tresoreria i no pot fer-se càrrec dels costos que suposa estendre la xarxa d'ensenyament a la part forana, anima a Biel Barceló, Josep Maria Fuster i Josep Maria Salom a presentar a l'Ajuntament de Manacor una proposta per a la creació d'una escola pública, dedicada a l'ensenyament de la llengua i la cultura pròpia de les Illes. No sense dificultats, l'EMM finalment és aprovada i s'inaugura un 22 d'octubre de 1973. Per decisió unànime del patronat, principal òrgan de govern, Biel Barceló és nomenat professor i director del nou centre.

En molt poc temps l'escola es converteix en un referent de la comarca en el procés de transformació de la realitat i la societat en qüestions de cultura i llengua. Tant és així que el consistori manacorí és un dels primers en crear un servei de normalització lingüística adreçat a la ciutadania per tal de fomentar el canvi de noms en carrers o en els rètols de botigues, comerços i negocis. (1979). La persona que guanya la plaça de funcionari és Biel Barceló, que a partir d'aleshores compagina la seva tasca a l'EMM amb les funcions d'assessor del Servei de Normalització Lingüística durant pràcticament trenta anys, fins a la seva jubilació el 2001.

D'ell diu Aina Moll que «va ser l'home que necessitava Manacor per la pervivència de la llengua en moments difícils». En qualsevol cas, és inqüestionable que el procés per recuperar la identitat i la llengua al municipi ha anat lligat durant més de cinquanta anys a la seva trajectòria vital i professional. Un home íntegre que es va sumar molt prest a l'estratègia de Moll en favor de l'educació com a mitjà per recuperar la consciència col·lectiva i la identitat com a poble.

2.6. Miquel Julià i Prohens (Felanitx, 1927)

El seu pas com a vicari de la principal parròquia de Manacor des de finals dels anys 50 i fins a la meitat de la dècada dels anys 60 és fonamental per situar dos dels moments clau per al procés de reactivació de l'ensenyament de la llengua al municipi.

El primer d'aquests moments és la seva iniciativa a l'hora de posar en marxa el moviment escolta el 1959, amb el suport de Biel Barceló i Jaume Melis. Influït pel curset que Eladi Homs havia organitzat just un any abans per estendre l'escoltisme a través de la vida parroquial, decideix encetar

l'experiència amb dos grups de joves i un grups de llobatons. En efecte, l'activitat s'emmarca en la seva funció pastoral, però lluny de fer proselitisme religiós, representa una oportunitat diferent, engrescadora i de presa de consciència per al jovent d'una capital de comarca on hi ha pocs canvis i tot hi arriba en comptagotes.

Inicialment no es planteja com un instrument de lluita i en defensa de la llengua catalana, però la realitat és que la vida dins l'agrupació es viu en català, totes i cada una de les activitats: excursions, acampades, descobertes, xerrades, jocs al camp... que s'hi organitzen es fan en aquesta llengua. I el diari on es plasmen les aventures i desventures també resta escrit íntegrament en català. D'una manera o d'una altra, és una escola de vida que desperta la consciència i la identitat lingüística de molts i moltes joves, alguns dels quals passen de l'escoltisme a participar com a alumnes de les classes de llengua, fins i tot a formar part de l'equip de professorat de l'EMM durant la primera etapa de singladura.

El segon moment que cal destacar fa referència al primer curs de català a Manacor, adreçat principalment a adults i seguint uns certs criteris formals quant a horari, continguts i proves de nivell organitzat sota l'aixopluc de l'Església, el 1964, i de la mà de mossèn Miquel Julià, sent Jesús Enciso encara bisbe de Mallorca. I, per tant, en el marc d'una diòcesi favorable a la política de castellanització de tota la comunitat cristiana.

Amb pocs recursos i amb una didàctica molt rudimentària, però impulsats per un voluntarisme i una elevada motivació, es van superant les dificultats, s'obtenen resultats positius i una assistència regular (entre 25 i 30 persones) al llarg de tot el curs.

Des del primer any l'alumnat s'examina a Palma a través de les proves organitzades per l'Obra, que és qui valida l'acció formativa i assessora Miquel Julià en el contingut pedagògic. A la fi de cada edició els seus membres baixen a Manacor i s'organitza una gran festa amb la recepció de diplomes acreditatius —sense cap valor oficial. Com ja s'ha apuntat abans, Biel Barceló assumeix l'organització del curs a partir de 1965 i el consolida fins a 1972. Ja a partir de l'any següent s'integra en l'oferta educativa de l'EMM.

Així doncs, podem afirmar que la importància de la primera experiència d'ensenyament de la llengua en població adulta organitzada per mossèn Julià rau en el fet de convertir-se en la base sobre la qual es posen els fonaments de la futura institució municipal. Indica una direcció a seguir, adreçat a un col·lectiu, l'adult, que finalment, quan el català s'implanta com a matèria obligatòria als centres educatius, és el que conforma el seu alumnat durant les quatre dècades següents.

El recorregut de Miquel Julià és com el de moltes persones dins l'Església de la darrera etapa franquista. El seu posicionament és compartit per un sector cada cop més important en nombre dins la diòcesi, que es mostra clarament a favor d'una institució més propera a la gent, sensible a les necessitats i dificultats socials i econòmiques que pateix, i preocupat per retornar la llengua catalana a la vida parroquial i religiosa. En aquest grup hi trobem també Pere Llabrés, Jaume Santandreu, Pere Orpí, Pere Xamena, Rafel Ginard, etc. Tots ells comparteixen l'objectiu de transformar una institució tradicionalment molt immobiliària i assentada al costat del poder polític i econòmic.

2.7. Josep M. Fuster (Manacor, 1937)

Fill d'apotecari i professor de carrera, retorna de Madrid, un cop finalitzats els estudis de filosofia i lletres (1962), i s'incorpora a la funció docent en el col·legi municipal Ramon Llull. Allà coincideix amb Biel Barceló i amb Pere Galmés, dos personatges clau en tota aquesta història. Precisament aquest darrer l'elegeix com a regidor del consistori de Manacor durant el període en què és alcalde.

El mèrit i la contribució de Josep M. Fusté els trobem en el fet de defensar i proposar en un ple municipal (7 de juny de 1973) la conveniència de crear una escola destinada a l'ensenyament de la llengua i la cultura de Mallorca, amb cobertura i finançament de l'administració local.

Els llaços d'amistat que l'uneixen a Biel Barceló i el compromís a favor de la recuperació i l'ús del català en tots els àmbits de la vida social,³ fan que s'impliqui personalment en el procés de constitució de l'EMM.

Juntament amb Biel Barceló i Josep M. Salom, presenta un primer esborrany al regidor de Cultura el mes de desembre de 1972, que es manté en estudi, però sense resposta, durant sis mesos. Probablement aquesta iniciativa no és una prioritat per a la comissió de Cultura i per això no avançaven les negociacions. Però la valentia i decisió de Josep M. Fuster fan que el procés es reactivi i que el consistori es pronuncii. No és un debat fàcil però s'ha de reconèixer que una part majoritària de l'equip de govern, encapçalada pel Pere Galmés, dona suport a la proposta, que s'aprova, a l'espera de ser ratificada pel govern central.

2.8. Pere Galmés (1918-2010)

A més de professor del col·legi municipal Ramon Llull de Manacor durant les dècades dels anys 60 i 70, és també alcalde del municipi entre 1970 i 1975, coincidint amb la darrera etapa del franquisme. Malgrat formar part de l'estructura de poder del règim —recordem que un batle era un càrrec de confiança nomenat pel governador civil—, la seva acció de govern al front del consistori es caracteritza per una intensa transformació de la xarxa educativa i cultural del municipi. Durant aquest període gestiona, juntament amb el director provincial d'Educació, la construcció del col·legi públic encarregat d'impartir l'Educació General Bàsica, Es Canyar, l'ampliació del col·legi de Porto Cristo, la creació d'una escola nova a Son Macià (ambdós nuclis pertanyen al municipi de Manacor) i l'evolució i conversió del col·legi Ramon Llull en un institut nacional mixt d'ensenyament mitjà. A més a més, coordina amb el capità general (Antoni Pasqual Galmés) perquè part dels terrenys que l'exèrcit té al quarter militar de Manacor siguin cedits per construir-hi un altre centre educatiu, el col·legi Simó Ballester, que en pocs anys es fa realitat.

Sense oblidar que aquest consistori també és el que dóna el vistiplau a projectes com l'Escola Municipal de Música (1972), l'Escola Municipal de Mallorquí (1973) i la biblioteca, trobant la sensibilitat necessària de molts dels membres que formen part del govern local.

³ També impulsa una iniciativa municipal perquè els premis literaris de Manacor (1972) s'atorguin només a obres escrites en català.

3. APORTACIONS INSTITUCIONALS

Si bé fins ara s'han presentat algunes de les persones clau per entendre un procés que parteix d'un àmbit territorial més general a un altre de més local i concret, anem ara a relacionar algunes de les institucions i organitzacions des d'on aquestes mateixes persones o d'altres afins actuen per fer realitat el gir i que Mallorca recuperi, en part, la tradició cultural i la llengua catalana tant en l'ensenyament com en les institucions públiques sorgides de la transició democràtica.

3.1. L'OCB

El 21 de desembre de 1962 es constitueix formalment l'OCB, després de diverses reunions dirigides per Francesc de B. Moll amb persones de la seva plena confiança, algunes de les quals ja havien participat en les comissions i els secretariats del Diccionari. S'engega el projecte seguint el model d'Òmnium Cultural i en primera instància s'estableix una estructura d'organització interna formada per la figura d'un president i una junta directiva, encarregades de dissenyar les línies estratègiques i la planificació operativa de l'activitat.

El primer president, elegit a proposta de Moll, fou Miquel Fortesa, acompanyat d'una junta integrada per deu persones més.

Pel que fa als objectius principals i reptes de l'Obra, en destaquem alguns que ja estan presents en el seu naixement:

- Sensibilitzar la població de les Illes respecte de la unitat de la llengua i d'una identitat cultural pròpia, però també compartida amb la resta dels països catalans.
- Promoure i fer divulgació de la cultura de Mallorca i de les Illes Balears (sobre literatura, història, art...).
- Estendre l'ensenyament de la llengua catalana a tota la població: infants, joves i adults.
- «impulsar i fomentar estudis literaris, històrics i lingüístics; la celebració de concursos per a premiar obres literàries o artístiques; la subvenció de llurs publicacions o edicions; i qualssevol altres activitats anàlogues o concordants relacionades amb les formes d'expressió autòctones de les Illes Balears».⁴

Així com es va fent evident l'esgotament del règim, l'OCB és més conscient de la necessitat d'influir en els actors polítics i socials de la transició amb la finalitat de situar la qüestió de la llengua i la cultura en el debat preautonòmic, com havia fet l'ACM quaranta anys enrere.

Ara bé, la principal aportació de l'entitat és l'extensió d'un sistema d'ensenyament (1963) estructurat per nivells i caracteritzat per:

⁴ Vegeu Salom Abellán, E. (2013). L'Obra Cultural Balear i l'educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l'entitat (1962-1969). Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia, vol. 24, p. 193-212 (p. 196).

- Una oferta gradual, amb un curs elemental, mitjà i superior de llengua.
- Una proposta de formació superior per assolir els nivells de professorat de català seguint la mateixa estructura anterior, obert a alumnat adult, però especialment dirigida a mestres i professorat.
- L'obtenció d'un títol acreditatiu del grau de competència, que malgrat no tenir reconeixement oficial s'espera que en un futur serà reconegut per l'Administració educativa.
- Una possibilitat de continuïtat garantida, és a dir, que l'alumnat es pot formar any rere any fins a assolir el nivell òptim o el desitjat, d'acord al temps de dedicació que cadascú hi pot destinar.

Finalment, és un encert l'organització de conferències com a complement a l'ensenyament de la llengua i la introducció de continguts de la història de Mallorca —i dels països catalans—, a fi d'augmentar la consciència d'identitat compartida. No seran poques les persones que s'allunyan del discurs dominant del Movimiento Nacional a partir dels coneixements adquirits en els cursos de l'Obra, que ensenyen una realitat molt diferent a la que s'aprèn a l'escola franquista.

Aquest sistema perdura pràcticament fins ben entrada l'etapa democràtica, quan el català s'incorpora com a assignatura del currículum escolar i els cursos de llengua són absorbits per l'oferta d'escoles d'adults, departaments de normalització lingüística municipals i els centres de formació del professorat que es despleguen durant els anys 80 i 90.

3.2 L'Estudi General Lu·lià

Es tracta d'una institució que neix el 1951 dedicada a la docència i la investigació i que des del principi té l'objectiu aproximar els estudis universitaris a Mallorca. De fet, el 1959 es crea la Càtedra Ramon Llull, adscrita als estudis de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona i, uns anys més tard, el 1972, es converteix en la seu d'aquests mateixos estudis encara delegats.

Josep Maria Thomas, advocat, escriptor i una persona molt propera al règim franquista, n'és un dels principals impulsors i el que posa la seu de la institució al servei de l'OCB. Gràcies a la cobertura de l'Estudi General Lu·lià es poden desplegar la majoria d'activitats, ja siguin cursos de llengua, ja siguin conferències de caràcter cultural, sense persecucions o especials dificultats per part de les autoritats polítiques durant més de vint anys (Borja Moll hi comença a impartir cursets de llengua l'any 1953 i a partir de 1962 l'OCB en continua la tasca).

3.3. L'Escola d'Estiu de Mallorca

El col·lectiu de mestres Rosa Sensat, constituït com a tal l'any 1965, impulsa la represa de l'EE i organitza la primera edició a Barcelona el 1966. L'objectiu principal és establir un espai de trobada per reflexionar sobre la pràctica docent (la didàctica i els principis pedagògics que s'apliquen a l'ensenyament) i així poder millorar-la i transformar-la. Des del primer moment, el compromís amb la llengua i la recuperació de la identitat cultural impregna tota l'activitat. De fet, una de les

característiques més destacades del seu posicionament ideològic és, sens dubte, la defensa sense embuts d'una escola pública forta, democràtica i en català.

A la primera edició hi participa també un grup de mestres de les Illes Balears. Inquiets i compromesos, la majoria han viscut l'experiència de l'educació activa mitjançant el moviment escolta de la mà d'Eladi Homs Zimmer. Animats per l'interès i la utilitat de les primeres edicions a Catalunya, s'engresquen en l'organització d'una experiència semblant a Palma l'any 1968.

Val la pena recordar que dins l'oferta formativa dels primers anys s'inclouen conferències i sessions magistrals relacionades amb la cultura i sobre la llengua. Francesc de Borja Moll i Marta Mata dicten, en l'edició de 1968, una conferència titulada «El problema del bilingüisme a l'escola», mentre Josep M. Llompart n'imparteix un altra sobre literatura de Mallorca.

Durant tres anys, de 1972 a 1975, i per diferents motius no s'organitzen cursos de l'EE. La reactivació, després d'aquest breu recés, arriba en el moment en què l'OCB i el seu Secretariat Pedagògic es posen al capdavant d'una nova edició, l'estiu de 1975. Entre les activitats que s'hi programen s'inclou el tractament de les llengües i la introducció del català a l'escola, com no pot ser d'una altra manera. Pendent d'un decret⁵ que permeti la introducció del català a l'ensenyament, existeix la preocupació per anticipar la feina i preparar el món docent de les Illes Balears per tal que es posi a favor del canvi legislatiu i, a més, que sigui capaç d'implementar-lo.

A partir de 1979 el nou sindicat majoritari de professors de les Illes Balears, STEI, assumeix la funció de continuar organitzant els cursos de reciclatge i formació del professorat, no sense polèmica, doncs es posa en dubte l'essència i l'esperit de l'EE, que, per la naturalesa del seu origen, havia de ser dels mestres i estar lliure d'influències polítiques i partidistes.

De seguida veurem el paper que assumeix l'EMM, a petició de l'OCB, per assolir el repte de reciclar i capacitar els mestres i el professorat en la didàctica de la llengua catalana. Però abans de tancar aquest apartat, volem apuntar només alguna reflexió a fi d'encaixar les peces del plantejament inicial: sembla que els fets dibuixen un escenari en el qual la difícil tasca de recuperar l'ús oficial del català, estenent l'ensenyament de la llengua a tot arreu i a totes les capes de la societat, s'incardina amb els moviments més progressistes⁶ que reivindiquen el canvi social, polític i educatiu a les acaballes del franquisme i durant la transició. Els professionals de l'ensenyament representen aquesta voluntat transformadora que es respira a les Illes Balears durant aquells anys i l'EE té un paper molt important a l'hora d'introduir i contagiar el germen necessari per al canvi de posicionament ideològic entre el col·lectiu docent.

⁵ Amb el Decret del MEC sobre la incorporació de les llengües natives (1975), l'OCB veu l'oportunitat que estava esperant per arribar a la població més jove, dels quals dependrà la continuïtat de la llengua en les properes dècades i s'engresca en la formació del professorat.

⁶ També s'hi posarà a favor el sector més progressista de l'Església mallorquina i les associacions de veïns, sorgides a Palma durant els anys 60 per reivindicar millores en els condicions de vida (habitatges dignes, serveis bàsics a les barriades...), que col·laboraran amb l'OCB en l'organització de cursos de català pensats per a la població novvinguda que s'instal·la sistemàticament a les zones més vulnerables del territori de Ciutat.

3.4. L'EMM de Manacor

Per acabar el repàs de les organitzacions i entitats que treballen conjuntament per la promoció de la cultura i la normalització de la llengua catalana a Mallorca ens centrarem en la primera escola que es constitueix a tal efecte, promoguda per una institució pública, l'Ajuntament de Manacor, i destinada a combatre determinades polítiques franquistes respecte a l'ús i l'ensenyament del català vigents encara durant els darrers anys de la dictadura. És la primera escola d'aquestes característiques que es registra en tot el territori de parla catalana i aquest fet constitueix un mèrit per ell mateix. S'ha de dir, però, que la situació política, social i econòmica de principis de la dècada dels anys 70 és molt diferent als primers vint anys de govern d'un règim que havia exercit un control social amb mà de ferro. Amb una classe mitjana emergent, que reivindica canvis socials i educatius amb rapidesa, una societat civil més activa i organitzada que surt al carrer per reclamar drets, llibertats i canvis polítics en molts indrets del país, i una institució, l'Església espanyola, que es divideix entre una base social més compromesa i una jerarquia majoritàriament reaccionària i conservadora, és més fàcil entendre i interpretar una iniciativa que hauria estat impensable només quinze anys abans. El fet de tractar-se d'un municipi de la part forana de Mallorca on no hi ha un temor real al sorgiment de moviments polítics nacionalistes també hi ajuda. Serveixi d'exemple i de contrast la iniciativa d'un dels regidors de l'Ajuntament de Barcelona, Soler Padró, que hi presentà una proposta amb un cost de 50 milions de pessetes (1975) perquè l'àrea d'Educació del consistori posés en marxa classes de català. Nou regidors hi votaren a favor i divuit en contra. Per tant, és evident que hem de tenir present la variable territorial, sense restar gens de valor a la decisió del consistori de Manacor.

Així doncs, tenim una institució que es posa en marxa l'octubre de 1973, amb un pressupost molt limitat, la qual cosa no li permet disposar d'una seu pròpia, una estructura de govern que depèn del batle de torn i que, en darrera instància, pren les decisions més significatives relacionades amb l'Escola, un patronat conformat per una representació plural de la societat (el regidor de cultura, membres de l'OCB, del món de l'ensenyament, d'entitats financeres i caixes d'estalvi, representants de la societat civil manacorina de reconegut prestigi...), però amb un nivell de participació real molt baix pel que fa a les reunions periòdiques. I, finalment, una direcció que des del primer any assumeix Gabriel Barceló, alhora que es fa càrrec de la resta de tasques pròpies de l'Escola: la gestió administrativa i econòmica, la preparació i docència dels cursos i la planificació del futur, i tot plegat treballant només a temps parcial. És a dir, la inauguració de l'EMM és sense dubte una fita cultural de primer ordre per al municipi, però el funcionament diari posa en relleu que el trajecte cap a la consolidació no serà gens fàcil i que la lluita per superar aquestes i algunes dificultats més hi seran presents durant molt de temps.

Conèixer algunes de les contribucions de l'Escola al municipi i a la comarca de Llevant de Mallorca ens pot ajudar a situar el paper real d'una institució que es convertirà en una extensió de l'OCB, però amb entitat pròpia, i que formarà part d'una estratègia conjunta a nivell insular, la qual cosa permetrà passar de la indiferència o el desconeixement col·lectiu a la defensa i la reivindicació de drets concrets. A continuació se relacionen les aportacions més rellevants de la primera etapa:

- **Construir en poc temps una oferta educativa molt ben estructurada** seguint les recomanacions pedagògiques de l'OCB, que permetrà donar continuïtat durant molt temps a cursos de nivell, principalment adreçats a població adulta i en horari nocturn.

- **La introducció dels cursos de català en els centres d'ensenyament:** el primer pas legislatiu que es fa en una direcció positiva és el Decret de 30 de maig de 1975, a través del qual el Ministerio de Educación y Ciencia: «Regula la incorporació de las lenguas nativas en los programas de los centros de educación preescolar y general básica.»⁷

Es tracta d'una via legal que fomenta l'aparició de diferents iniciatives d'ensenyament de la llengua autòctona en les regions de parla catalana, però sense dotar-la de la mateixa consideració que la resta d'assignatures del currículum i, per descomptat, oferint-lo només de manera voluntària. L'OCB veu aquí l'oportunitat que esperava i adapta una proposta pedagògica específica per començar la introducció en el sistema educatiu. El resultat és un model de formació gradual conformat pels següents cursos: preparatòria I (9 anys), preparatòria II (10 anys), preparatòria III (11 anys), grau elemental (12), grau mitjà (13) i grau superior (14). Aquest és el model que l'EMM segueix per introduir el català en els centres educatius del municipi de Manacor. Per fer-ho possible s'aprova un increment molt significatiu del pressupost, la incorporació de molts mestres en condició de col·laboradors i, per descomptat, un increment exponencial de l'alumnat. Des de 1975 fins a 1979 (moment que el català passa a ser assignatura obligatòria del currículum escolar a les Illes Balears) l'equip docent de l'Escola fa un esforç immens per arribar a tots els centres privats i públics, d'ensenyament primari i secundari del municipi. La nova institució educativa s'anticipa als canvis legals i posa les bases per a una acceptació plena, de tal manera que quan es promulga el Decret de bilingüisme (MEC, 1978), ja es compleixen unes condicions de normalitat en relació amb aquest fet, sense resistències de cap tipus.

- **La formació de mestres i professorat:** ha estat una línia d'acció puntal en tot el procés, en la qual, tant la direcció de l'OCB com de l'EMM centren els seus esforços. A més dels cursos en llengua adreçats a professorat que es fan any rere any dins l'oferta educativa nocturna, s'hi promouen accions paral·leles adreçades específicament al col·lectiu de mestres que es troben en actiu en el mateix municipi. Ja des del curs de 1974 s'organitzen accions formatives per correspondència o presencials però intensives i de curta durada, durant els mesos d'estiu, amb l'objectiu de preparar com més professionals de l'educació millor, davant l'expectativa de canvis legislatius imminents. A partir de 1975, la tasca de formació i coordinació s'intensifica, alhora que el Secretariat Pedagògic de l'OCB assumeix l'organització de l'EE de Mallorca dedicada al reciclatge del català. Entre totes dues organitzacions fan possible que una part molt important del col·lectiu docent estigui en condicions d'assumir les primeres passes del procés de normalització a l'escola en plena transició democràtica.
- **La participació en plataformes de coordinació:** la idea d'anar construint país, recuperant identitat i fer-ho mitjançant una estratègia conjunta que passa principalment per l'educació com a instrument de canvi no és pas una idea exclusiva de l'EMM ni de l'OCB, tot i que les dues lideren, amb molta sintonia, el procés que es viu a Mallorca. És una necessitat i una finalitat compartida en el conjunt dels territoris de parla catalana. Cal una estructura supraterritorial que es reuneixi per tal de «coordinar les activitats de planificació de l'ensenyament de la

⁷ Vegeu el Decret 1433/1975, de 30 de mayo, por el que se regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de educación pre-escolar y general básica (B.O.E. 156/75, de 1 de julio de 1975).

llengua, la seva expansió, etc., promovent la formació del professorat per assolir un nivell tècnic, adequat i homogeni, afavorint el disseny i elaboració de material pedagògic adreçat al progrés de l'ensenyament de la llengua i de l'escola arrelada al medi.»⁸

Aquesta és la missió de la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua (1976) que integra les principals organitzacions dedicades a la promoció de la cultura i la llengua catalana (Òmnium Cultural, Acció Cultural del País Valencià, OCB i l'EMM). Els seus mecanismes de representativitat i participació estableixen la designació per part de cada regió d'una delegació formada per experts i persones altament implicades en els objectius de treball. Aquestes delegacions es reuneixen un o dos cops l'any per marcar l'estratègia i coordinar l'acció. En el cas de les Illes Balears, la delegació està conformada habitualment per membres de l'OCB i l'EMM.

En paral·lel, l'any 1979 sorgeix la Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català (en endavant, CENC), fruit de la reestructuració del Secretariat Pedagògic de l'OCB i, per tant, estretament vinculada a ella. Es tracta d'una associació de caràcter educatiu, que té per missió coordinar totes les persones i entitats que tinguin per objectiu la normalització del català tant a l'escola com en altres àmbits de la vida social a les Illes Balears. El CENC, en essència, és un organisme no oficial que es nodreix fonamentalment de mestres i professors implicats amb la seva missió.

- I per acabar, el **Cicle d'Extensió Cultural (CEC)**: una iniciativa de l'Escola per difondre coneixements sobre diferents disciplines relacionades amb la història, la geografia, la literatura, el folklore... adreçat no només a l'alumnat matriculat als cursos de llengua sinó també a qualsevol ciutadà interessat en la programació del seu contingut. Per això s'opta per un format de conferència magistral oberta al públic i en horari nocturn. L'assistència ronda les cinquanta persones per sessió. Al llarg del primer curs (1973-1974) es planifiquen 3 sessions, amb experts i persones reconegudes en la seva especialitat. A partir de 1977 es fa evident que el complement que suposa el CEC és insuficient per proporcionar una bona formació a l'alumnat de l'Escola, en conseqüència es decideix incloure un curs transversal de cultura (una hora setmanal) per complementar l'oferta educativa en horari nocturn. El cicle, per la seva banda, es continua reeditant fins a la meitat de la dècada dels anys 80, moment que la participació comença a baixar i es dona pas a noves iniciatives i activitats.

Si bé aquestes són algunes de les aportacions més destacades de la primera etapa, anem a veure ara, i de manera gairebé esquemàtica, algunes dades d'impacte i llegats concrets de l'EMM, fruit de la intensa activitat que té lloc entre 1973 (any de naixement) i 1979 (any de la introducció del català com a assignatura obligatòria al currículum oficial escolar).

- S'hi formen en només cinc anys més de sis mil persones entre nens/es, joves i adults del municipi de Manacor.
- Durant aquests cinc anys es passa d'un sol professor adscrit a l'Escola a cinquanta-set professionals, entre professorat contractat, col·laborador estable i col·laborador puntual.

⁸ Patronat Escola Municipal de Mallorca. EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM, 33.

- S'estableix el dia 2 de febrer de cada any com la festa de mossèn Antoni M. Alcover, amb motiu de la data del seu naixement i per reforçar el valor simbòlic de la seva figura en el municipi, així com la transcendència de la seva obra en el conjunt dels països catalanes. Des d'aleshores i fins a la data es fa un reconeixement de mèrits distingint cada any una persona diferent que hagi contribuït amb els seus actes o amb la seva tasca a promoure la llengua i la cultura autòctones.
- Es veu la necessitat per crear un servei de normalització lingüística al municipi (1979), un dels primers aprovats a Mallorca i impulsat per una administració local.

4. CONCLUSIONS

- Cal reconèixer la contribució no tan sols de les persones que lideraren el procés per a la recuperació del rol social i educatiu de la llengua a Mallorca sinó també la d'altres persones, vinculades o amb responsabilitats dins el règim, que amb la seva complicitat i suport el facilitaren.
- Des d'una mirada retrospectiva, queda evidenciat l'encert de l'estratègia utilitzada pels homes i dones que encapçalaren el procés. Optar per l'educació, per la feina diària, a través dels cursos d'ensenyament de llengua i cultura, sense una gran exposició mediàtica, rebutjant l'enfrontament amb les autoritats del govern civil, s'ha demostrat que va ser una aposta encertada i eficaç per als objectius que es volien aconseguir.
- El procés va aglutinar grups i persones progressistes que durant la darrera etapa de la dictadura i en els anys de la transició es varen pronunciar públicament pel canvi polític, la igualtat d'oportunitats, la justícia social i la transformació de la societat, incloent-hi també entre les seves reivindicacions el reconeixement dels drets lingüístics i culturals diferenciats.
- Segurament el fet que es donés la singularitat d'una institució com l'EMM en un municipi com Manacor, no és un fet casual, més bé tot el contrari. Es tracta de la localitat que va veure néixer mossèn Antoni M. Alcover, fet al qual s'afegeixen el record d'una postguerra molt cruenta amb fortes represàlies als moviments d'esquerra i fidels a la República i un ressorgiment cultural durant els anys 60, amb figures del món literari destacades com Jaume Vidal i Alcover, Guillem d'Efak i Miquel Àngel Riera, entre d'altres. Tot plegat va poder influir en la decisió del consistori a l'hora d'aprovar la iniciativa d'una escola d'aquestes característiques.
- Es demostra com les persones, la seva iniciativa i la voluntat de canvi orientada a l'acció pot passar per sobre de les grans estructures de control i de govern per obrir esclerxes i provocar canvis, com ho evidencien biografies destacades (Francesc de B. Moll, Aina Moll, Biel Barceló...).
- Fins ara hem intentat exposar de manera sintètica el camí que va fer el poble mallorquí des del desconeixement al reconeixement, des de la prohibició a la reivindicació i l'oficialitat, des de l'analfabetisme a l'educació i al domini de la llengua pròpia, de la mà d'un grapat de persones i organitzacions que varen tenir la visió i encertaren l'estratègia. Avui, les Illes Balears es troben

de nou davant un nou encreuament, la lluita ja no és per recobrar uns drets i normalitzar un fet, sinó per no retrocedir en els avanços assolits després de trenta-set anys de democràcia. Tant de bo, els homes i les dones que tenen la responsabilitat de liderar aquest procés polític, social i cultural tinguin èxit en la seva missió.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, p. 11, signatura 733/1, AMM.

Alomar i Canyelles, A. (2004). La repressió franquista de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca. Pagès i Blanch, P. (coord.). *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 159-180.

Bassa, R. i Oliver, M. (1997). *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*. Palma: Edicions Ferran Cintes.

Borja Moll, F. (1975). *Els altres quaranta anys: 1935-1974*. Palma: Moll.

Cerdà, M. (1999). *L'Escoltisme a Mallorca (1907-1995)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Decreto 1433/1975, de 30 de mayo, por el que se regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de educación pre-escolar y general básica (BOE 156/ 75, de 1 de julio de 1975).

Fullana Puigserver, P. (2004). L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975). Pagès i Blanch, P. (coord.). *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans 1939-1975*. València: Publicacions de la Universitat de València, 243-257.

GRAVACIÓ FETA A: AINA MOLL MARQUÈS, 9 de mars de 2006, al seu domicili del camí des Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

GRAVACIÓ FETA A: GABRIEL BARCELÓ BOVER, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer de la Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'avinguda Vallcarca, 150, 2n, 2a, Barcelona.

Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM.

Julià, M. (2003). *Clarobscur. L'església dels mallorquins*. Palma: Documenta Balear.

March i Manresa, M. i Sureda i Garcia, B. (2006). *50 anys d'escoltisme a Mallorca, 1956-2006*. Palma: Di7 Edició.

Mari Mayans, I. (2011). Òmnium Cultural: 50 anys al servei de la llengua, la cultura i el país. *Estudis Romànics*, 35, 637-638.